

תורה שבעל פה

במעגלי המשנה

תוכנית הבגרות
הגמישה

הוראות

א. משך הבחינה: שעותיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון	–	(13x6)	–	78 נקודות
פרק שני	–	(11x2)	–	22 נקודות
סך הכול	–			100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (78 נקודות)

ענו על שש מן השאלות 1-9 (לכל שאלה – 13 נקודות).

1. תורה ומצוות

א. "כל מצוות הבן על האב - אנשים חייבין, ונשים פטורות. וכל מצוות האב על הבן - אחד אנשים ואחד נשים חייבין".
(קידושין, פרק א', משנה ז')

(1) הסבירו בלשונכם את המושג "מצוות הבן על האב", וכתבו דוגמה אחת למצווה כזאת.

(2) הסבירו בלשונכם את המושג "מצוות האב על הבן".

(4 נקודות)

ב. בעניין "מצוות האב על הבן" כתב הרמב"ם: "מצוות האב רבים מלספור, אלא ששני יסודות כוללים אותם".

(1) מה הם שני היסודות האלה?

(2) בנוגע לכל אחד מן היסודות ציינו דוגמה אחת למצווה שנכללת בו (סך הכול – שתי דוגמאות).

(4 נקודות)

ג. (1) הסבירו את המושג "מצוות עשה שהזמן גרמה", וציינו דוגמה אחת למצווה כזאת.

(2) ציינו דוגמה אחת למצוות לא תעשה שהזמן גרמה.

(5 נקודות)

2. צדקה, אמת ויושר

א. "כשם שאונאה במקח וממכר, כך אונאה בדברים" (בבא מציעא, פרק ד', משנה י').

(1) בציטוט מן המשנה מוזכרות שתי אונאות.

אחת מן האונאות מוזכרת בפסוק "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֵל-הָיִיךָ כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֶיכֶם" (ויקרא כ"ה, י"ז).

כתבו מהי האונאה המוזכרת בפסוק זה, וציינו דוגמה אחת לאונאה כזאת.

(2) ציינו דוגמה אחת לאונאה האחרת שמוזכרת בציטוט מן המשנה.

(3) איזו משתי האונאות חמורה יותר? הוכיחו את תשובתכם מלשון הפסוק.

(8 נקודות)

ב. "ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח" (רמב"ם, הלכות דעות, פרק ב', הלכה ו').

(1) כתבו בלשונכם את המקרה שבציטוט זה.

(2) הסבירו מדוע מקרה זה נחשב "גנבת דעת".

(5 נקודות)

3. תפילה

א. "רבן גמליאל אומר: בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה. רבי יהושע אומר: מעין שמונה עשרה" (ברכות, פרק ד', משנה ג'). בנוגע למשנה המצוטטת מובא בגמרא:

"מאי מעין שמונה עשרה [מה פירוש 'מעין שמונה עשרה']? רב אמר: מעין כל ברכה וברכה. ושמאל אמר: הבינו ה' א-לוהינו..." (ברכות כט, ע"א).

(1) הסבירו את דעת רב שבגמרא.

(2) הסבירו מהו ההבדל בין דעת שמאל ובין דעת רב.

(6 נקודות)

ב. (1) "רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפילה קצרה" (שם, משנה ד').

בציטוט שלפניכם יש מקרה ודין. העתיקו למחברתכם רק את הדין, והסבירו את הטעם לדין.

(2) "בכל פרשת העיבור יהיו צורכיהם לפניך" (שם).

הסבירו משפט זה, וציינו מהו הפירוש של כל אחת מן המילים המודגשות בקו.

(7 נקודות)

4. ברכות

א. "ועל פירות הארץ אומר: 'בורא פרי האדמה'... ועל הירקות אומר: 'בורא פרי האדמה'. רבי יהודה אומר: 'בורא מיני דשאים'" (ברכות, פרק ו', משנה א').

(1) על פי הפירוש שבחברת הלימוד, הסבירו מה הם "ירקות".

(2) בנוגע למחלוקת מהי הברכה על ירקות כתב הראי"ה קוק:

"רבי יהודה סבירא ליה [הוא סובר] שהדרישה במעשה ה' על פי אורחות הטבע לפרטי היצירות היא חובה, על כן נרמזה במטבע הברכות לשינוי המין על פי טבעו. ורבנן אולי סבירא להו [הם סוברים] שאין זאת מידת כל אדם, ודי לכל איש להכיר בכלל מעשה ה'... על כן אין מקום של חובה לדיוק הפרטי" (עין איה).

על פי הראי"ה קוק, הסבירו את הטעם לדעת רבי יהודה ואת הטעם לדעת חכמים שבמשנה.

(7 נקודות)

ב. "היו לפניו מינים הרבה - רבי יהודה אומר: אם יש ביניהם ממין שבעה..." (ברכות, פרק ו', משנה ד').

(1) הסבירו בלשונכם את המקרה שבדברי רבי יהודה. בתשובתכם ציינו דוגמה אחת למין שהוא "ממין שבעה".

(2) על פי המשך המשנה, מהו הדין במקרה זה? כתבו את שתי הדעות המוזכרות במשנה.

(6 נקודות)

5. שבת

א. מהו השיעור המזערי (המינימלי) המחייב אדם במלאכת כותב בשבת? (2 נקודות)

ב. "המסרט על בשרו - רבי אליעזר מחייב חטאת, ורבי יהושע פוטר" (שבת, פרק י"ב, משנה ד').

מהו הטעם לדעת רבי יהושע? (3 נקודות)

ג. "פָּתַח... ובכל דבר שאינו מתקיים - פטור" (שם, משנה ה').

(1) ציינו שתי דוגמאות לכתיבה בשבת ב"דבר שאינו מתקיים".

(2) הרב מרדכי אליהו הביא בדבריו שתי דעות בנוגע להגדרת אורך הזמן של דבר המתקיים. כתבו את שתי הדעות.

(3) הרב מרדכי אליהו התיר לאנשי צבא ולרופאים לכתוב במקרה שיש "הכרח בכתיבה" בשבת, וציין שני תנאים

להיתר זה. אחד מן התנאים הוא שהכתיבה תהיה בדבר שאינו מתקיים.

מהו התנאי הנוסף?

(8 נקודות)

6. מועדים – סוכות

- א. "אוכלין... עראי חוץ לסוכה" (סוכה, פרק ב', משנה ד').
- (1) הסבירו בלשונכם את הציטוט, וכתבו דוגמה ל"אכילת עראי".
- (2) כתבו את הטעם לדין שבציטוט.
- (5 נקודות)
- ב. במשנה מתוארים מעשים של חכמים:
- "מעשה והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל, ולרבן גמליאל שתי כותבות ודלי של מים, ואמרו: 'העלום לסוכה'. וכשנתנו לו לרבן צדוק אוכל פחות מכביצה... אָכְלוּ חוץ לסוכה..." (שם, משנה ה').
- בנוגע לכל אחד מן החכמים, כתבו אם נהג לפי הדין שבמשנה המצוטטת בסעיף א או שהחמיר על עצמו. נמקו את תשובותיכם. (5 נקודות)
- ג. על פי מה שלמדתם במשניות ממסכת סוכה, כתבו דוגמה אחת למי שרשאי באופן זמני לאכול אכילת קבע מחוץ לסוכה, ודוגמה אחת למי שרשאי באופן קבוע לאכול אכילת קבע מחוץ לסוכה. (3 נקודות)

7. מועדים – פסח

- א. (1) חכמים תיקנו לשתות ארבע כוסות יין בליל הסדר. כל אחת מארבע הכוסות נתקנה על אחת ממצוות הסדר. הכוס הראשונה היא כוס הקידוש.
- בחרו בשתיים משלוש הכוסות הנוספות, וכתבו בנוגע לכל אחת מהן על איזו מצווה ממצוות הסדר היא נתקנה.
- (2) על פי הרב יוסף דב הלוי סלובייצ'ק, יש מכנה משותף לדברים שנאמרים לפני ששותים כל אחת מארבע הכוסות. מהו המכנה המשותף?
- (5 נקודות)
- ב. (1) "בין הכוסות הללו, אם רוצה לשתות - ישתה" (פסחים, פרק י', משנה ז').
- הסבירו בלשונכם את הציטוט. בתשובתכם ציינו על אילו כוסות מדובר בביטוי "בין הכוסות הללו".
- (2) "בין שלישי לרביעי - לא ישתה" (שם).
- הסבירו את הטעם לדין שבציטוט זה, וכתבו מדוע הדין בתת-סעיף הקודם, ב(1), שונה מן הדין שבציטוט זה.
- (8 נקודות)

8. קטע שלא נלמד

למדו את המשנה שלפניכם, וענו על השאלות שאחריה. היעזרו בפירוש של הרב פינחס קהתי המובא מתחת למשנה. המשנה עוסקת בתנאי ההעסקה של פועלים שאדם שָׁכַר לעבודה יומית.

בבא מציעא, פרק ז', משנה א'

השׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵלִים, וְאָמַר לָהֶם לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב,
מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ שְׁלֵא לְהַשְׁכִּים וּשְׁלֵא לְהַעֲרִיב - אֵינוֹ רֹשֵׁאִי לְכוֹפֵן;
מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ לְזוֹן - זָזוֹן,
לְסַפֵּק בְּמַתִּיקָה - יִסְפֵּק;
הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.

פירוש הרב פינחס קהתי

השׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵלִים - שכירי יום, וְאָמַר לָהֶם לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב - כלומר ששכרם סתם, ולא התנה עימם כלום, ואחר כך אמר להם, שיצאו למלאכה בהשכמת הבוקר, קודם זריחת השמש, ויגמרו את המלאכה בערב, לאחר שקיעת החמה, מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ שְׁלֵא לְהַשְׁכִּים וּשְׁלֵא לְהַעֲרִיב - אֵינוֹ רֹשֵׁאִי לְכוֹפֵן [להכריח אותם] - לשנות ממנהג שאר הפועלים שבאותו מקום... מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ לְזוֹן - ליתן לפועלים מזונות, זָזוֹן - חייב ליתן להם מזונותיהם. לְסַפֵּק בְּמַתִּיקָה - מקום שנהגו ליתן לפניהם... מיני מתיקה בשעת מלאכתם, יִסְפֵּק - חייב לספק, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.

א. "השוכר את הפועלים, ואמר להם להשכים ולהעריב..."

(1) צטטו מן המשנה בַּק את לשון הבקשה של השוכר מן הפועלים ששכר, והסבירו בלשונכם את הבקשה של השוכר.

(2) לפניכם טבלה ובה כתובים שני סוגים של מקומות.

העתיקו את הטבלה למחברתכם, וכתבו בה מהו הדין בנוגע למקרה שבציטוט בכל אחד מסוגי המקומות.

הדין	
מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב	
מקום שנהגו להשכים ולהעריב	

(3) מה על השוכר לעשות כדי שהוא יהיה רשאי להכריח את הפועלים להשכים ולהעריב אף במקום שנהגו שלא להשכים

ושלא להעריב? היעזרו בפירוש הרב פינחס קהתי.

(8 נקודות)

ב. (1) "לספק במתיקה" – הסבירו את המקרה.

(2) הדין במקרה זה הוא: "יספק". על מי מוטלת החובה לספק?

(5 נקודות)

9. יסודות תורה שבעל פה

א. כמה זמן ארכה תקופת אנשי כנסת הגדולה? (2 נקודות)

ב. אנשי כנסת הגדולה תיקנו תקנות לחיזוק התורה והאמונה. אחת התקנות הייתה קביעת נוסח תפילה אחיד לכל ישראל.

(1) מדוע היה צורך לקבוע נוסח תפילה אחיד לכל ישראל?

(2) מהו המבנה של תפילת העמידה שקבעו אנשי כנסת הגדולה?

(6 נקודות)

ג. (1) "אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו" (ברכות התורה).

כיצד הסביר רבנו יעקב בן רבנו אשר ("טור") מן הצירופים המודגשים בקו?

(2) מדוע התורה שבעל פה לא ניתנה כתובה כמו התורה שבכתב? כתבו סיבה אחת.

(5 נקודות)

פרק שני (22 נקודות)

ענו על שתיים מן השאלות 10-12 (לכל שאלה – 11 נקודות).

10. בין אדם לחברו

- א.** "מרחקין גורן קבועה מן העיר חמישים אמה" (בבא בתרא, פרק ב', משנה ח'). החובה להרחיק את הגורן מן העיר נובעת מן הנזק שעלול להיגרם מן הגורן. מהו הנזק שעלול להיגרם מן הגורן? (3 נקודות)
- ב.** "לא יעשה אדם גורן קבועה בתוך שלו, אלא אם כן יש לו חמישים אמה לכל רוח" (שם). (1) הסבירו מדוע היה אפשר לחשוב שאדם אינו צריך להרחיק את הגורן במקרה זה, וצטטו מן המשנה את המילים המלמדות על כך. (2) מהו העיקרון שקובעת המשנה בנוגע לדין זה? (5 נקודות)
- ג.** בהמשך המשנה כתוב: "ומרחיק מנטיעותיו של חברו ומנירו, כדי שלא יזיק". מדוע בדין זה לא נקטה המשנה שיעור מוגדר להרחקה? (3 נקודות)

11. כבודו של אדם

- א.** "רבי אלעזר המודעי אומר: המחלל את הקודשים, והמבזה את המועדות, והמלבין פני חברו ברבים, והמפר בריתו של אברהם אבינו עליו השלום, והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים - אין לו חלק לעולם הבא" (אבות, פרק ג', משנה י"א). הסבירו שתיים מן העבירות המודגשות בקו. (4 נקודות)
- ב.** "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים" (ברכות מג, ע"ב). כתבו מאיזה סיפור בתורה לומדים את המאמר המצוטט, והסבירו כיצד לומדים מן הסיפור הזה את המאמר המצוטט. (4 נקודות)
- ג.** הראי"ה קוק כתב שהעלבון הנגרם מהלבנת פנים הוא "מיתה מגונה נמשכת". הסבירו את דבריו. (3 נקודות)

12. ארץ-ישראל

- א.** "כל מצווה שהיא תלויה בארץ - אינה נוהגת אלא בארץ" (קידושין, פרק א', משנה ט'). (1) בציטוט שלפניכם המילה "בארץ" מוזכרת פעמיים. הסבירו את הפירוש של המילה "בארץ" המודגשת בקו. (2) הסבירו בלשונכם את הכלל שבמשנה המצוטטת. (3) כתבו דוגמה אחת למצווה התלויה בארץ. (7 נקודות)
- ב.** (1) הביטוי "ביאת כולכם" הוא תנאי לחיוב מן התורה לקיום מצוות התלויות בארץ. הסבירו תנאי זה. (2) "כשהאפשרות הזאת תתגשם בהמשך הזמן, הרי יתמלא החיסרון שהיה בימי עזרא... יכולה אפוא 'ביאת כולכם' להתקיים" (הרב שלמה יוסף זיון, תחומין י, עמ' 25). על פי הרב שלמה יוסף זיון, מהי האפשרות שבאמצעותה יכול להתקיים התנאי של "ביאת כולכם"? (4 נקודות)

בהצלחה!